

ПРАГМАТИКА КОРПУСУ УСНИХ ТЕКСТІВ ГОВІРКИ В ЛІНГВІСТИЧНОМУ ОПИСІ

Громко Тетяна Василівна

ORCID ID: 0000-0002-4661-4302

канд. філол. наук, доцент кафедри української мови
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка, Україна

Тривалий час об'єктом лінгвістичних досліджень була мова як відносно стабільна система. Однак в умовах постійної модернізації та розвитку всього суспільства спостерігається поступовий перехід до уявлення про те, що в центрі лінгвістичного дослідження повинна знаходитися мовлення, тобто постійно змінна система, мова в дії, в процесі мовної комунікації. Відповідно перед лінгвістами постало питання пошуку джерел, на базі яких можна було б проводити вивчення мови. Очевидним стало рішення проводити дослідження на зразках мови, письмовій або усній, в залежності від мети, що стоїть перед лінгвістом. Саме це і стало причиною виникнення в сучасній лінгвістиці такого поняття, як корпус, і цілого напрямку – *корпусної лінгвістики*.

В наш час існує велика кількість трактувань терміна «корпус». Лінгвісти проводять певну диференціацію між корпусом письмових текстів і корпусом усних текстів. Нами корпус трактується як звід письмових і / або усних текстів, доступних в комп'ютерній формі і забезпечених достатньою анотацією і документацією, що дозволяє використовувати дані як для внутрішнього, так і для зовнішнього користування. Одна з найважливіших властивостей корпусу – це його доступність для багатьох дослідників, що в даний час повністю змінила вимоги до наукових робіт різного роду: звернення до корпусу тієї чи іншої мови, мовної системи стає необхідною умовою отримання найбільш повної картини функціонування того чи іншого мовного явища.

На сучасному етапі розвитку корпусної лінгвістики активно проводяться дослідження мови і мовлення на всіх рівнях: лексики, морфології, синтаксису, дискурсу в цілому, соціології, діалектології і т. ін. В тенденції до всебічного діалектологічного дослідження окремої мовної системи (наприклад, моногорікового) відзначаємо необхідність вивчення усної мови, що має супроводжуватися роботою над створенням відповідного корпусу – корпусу усних текстів окремої говірки, який в перспективі в масштабах української діалектології орієнтований на створення українського мультилінгвального корпусу такого типу.

Протягом тривалого часу українське мовознавство в силу різних причин не мало своїх корпусів текстів, доступних для дослідників. Існували окремі лінгвістичні бази даних або просто записи [1], але вони не мали, по-перше, збалансованого характеру, мали лінгводидактичну, а не наукову спрямованість, а по-друге, не містили лематизації та розмітки, що ускладнювало роботу з ними, і нівелювало практичну значимість корпусних досліджень як таких.

Корпус усних діалектних текстів, з одного боку, сприяє електронному опублікуванню матеріалів, зібраних під час польових експедицій, а з іншого – для проведення лінгвістичного опису – забезпечує дослідника репрезентативною (аж до генеральної сукупності) вибіркою, одиниці якої можуть бути проаналізовані за певними лінгвістичними характеристиками.

За визначенням О. Б. Сірук, «Корпусна методика дослідження діалектних текстів – застосування методів та інструментарію корпусної лінгвістики до царини текстової діалектології – є синтезом, взаємодоповнюючим поєднанням цих двох напрямків, яке забезпечує комплексність діалектологічного дослідження, його масштабність, частотну перевіреність і обґрунтованість висновків, їхню прозорість, а також швидкість отримання результатів» [5].

Корпуси, що містять зразки усного мовлення, становлять найбільший інтерес з точки зору використання їх матеріалів для лексикографічного опису сучасного стану говірки як системи мови. Нами укладено корпус усних текстів однієї говірки – центральноукраїнської говірки села Піщаний Брід Добровеличківського району Кіровоградської області степового говору південно-східного наріччя), що може забезпечити поповнення «Корпусу українських діалектних текстів» [5] – найповнішої бази для фундаментальних текстових досліджень, який «покликаний відновити семантичну безперервність дослідження говірок як елементів діалектної системи мови, доповнюючи текстовими даними, а також забезпечити дослідника базою (структурованим мовним матеріалом та комп'ютерним інструментарем) для багаторівневого аналізу діалектної мови, зокрема фонетичних, морфологічних, синтаксичних, семантичних, стильових рис на різних етапах її функціонування» [5].

Перспектива інформаційного наповнення такого корпусу діалектними текстами, словами, по-перше, у відновленні семантичної безперервності дослідження говірки, по-друге, у створенні мільйонних збірок текстів навіть у межах однієї говірки.

Корпус усних діалектних текстів покликаний забезпечити дослідника текстовим матеріалом та програмним інструментарієм для порівняння 1) діалектної мови з літературним ідіомом, 2) говорів та говірок між собою, а також 3) текстів однієї говірки аж до вивчення 4) ідіолектів окремих її носіїв.

За традиціями «Корпусу українських діалектних текстів», укладання нами корпусу передбачає його підготовку у плані багаторівневої розмітки текстів, що забезпечує масштабність, частотну перевіреність і обґрунтованість висновків, їхню прозорість, а також швидкість отриманих результатів.

Уведення до корпусу мовних даних говіркового масиву потребує знань лінгвістом-дослідником основ програмування й алгоритмізації тощо. Труднощі в залученні електронного інструментарію для діалектних досліджень створюють ряд чинників: з одного боку, сама специфіка матеріалу. Діалектна мова фіксується у вигляді відповідей на анкети, словників [2], [3], текстів (фоно- та писемного) (див.[4]) тощо. З іншого боку, психологічне тяжіння до традиції лексико- та фонографії української діалектології, яка толерантно поціновує рукописні матеріали, що в силу суспільно-історичних процесів так і не були видрукувані.

Допоки проводиться робота над електронним опублікуванням матеріалів (аудіозаписи з транскрибованим відтворенням текстів), зібраних під час польових експедицій, у вигляді корпусу, матеріали усного мовлення вже слугують проведенню лінгвістичного опису говірки (дескрипції), забезпечуючи дослідника репрезентативною (аж до генеральної сукупності) вибіркою, одиниці якої можуть бути проаналізовані за певними лінгвістичними характеристиками.

Використання даного матеріалу має за мету також отримання лексикографічної картини сучасного усного повсякденного мовлення. Вияв змін в усному мовленні різних сфер функціонування говірки спроможний відкрити нові горизонти для роботи лінгвістів з його дослідження.

Корпус у поєднанні з іншими лінгвістичними програмними засобами може бути базою для створення різного типу вибірок, на основі яких можна укласти діалектні

комп'ютерні алфавітні, тезаурусні, гніздові, частотні словники та електронні картотеки, мережеві інформаційно-пошукові системи, а також зробити проєкцію корпусних даних на лінгвістичні карти – від регіональних до загальноукраїнських, а в майбутньому – і до загальнослов'янських.

Таким чином, корпус усних текстів є підґрунтям для комплексного дослідження говірок української мови на певному етапі їх розвитку, закономірностей функціонування мовних одиниць та особливостей усного діалектного мовлення.

Список використаних джерел:

1. Гриценко, П. Ю. (упор.) (2004). *Український діалектний фонофонд*. Київ.
2. Громко, Т. В. (2008). Діалектно-фольклорні матеріали говірок Центральної України. Кіровоград.
3. Громко, Т. В. (2017). Матеріали до словника українських говірок. *Наукові записки*, Кропивницький, (160), 239-253.
4. Громко, Т. В. (2019). Сучасна текстографія діалектоносіїв степової говірки. *Наукові записки*, Кропивницький, (175), 29–33.
5. Сірук, О. Б. (2011). «Корпус українських діалектних текстів» (КорУДіТ). *Мовні і концептуальні картини світу*, (37). 293-300.

DOI 10.36074/07.08.2020.v2.18

ПСЕВДОНИМ ДОМОНТОВИЧ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ БІОГРАФІСТИЦІ

Пахолок Зінаїда Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-8911-5909

д-р філол. наук, доцент, професор

Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна», Україна

Анотація. У статті з біографічної та історичної точок зору розглядається антропонім Домонтович, яке стало на початку ХХ ст. псевдонімом для двох українських письменників М. О. Злобинця і В. П. Петрова. Біографічний погляд дозволив з'ясувати час початку використання сучасниками псевдоніма безвідносно один від другого та підписані ним твори, визначити інші власні утаємничені наймення і засвідчити перевагу вживання письменниками псевдоніма Домонтович у художніх творах. Історичний підхід допоміг виявити носіїв прізвища Домонтович, які відомі з часів Великого князівства Литовського. Застосований підхід і аналіз прізвища Домонтович дозволив розглянути існуючі версії обрання псевдоніма; висловити впевненість, що М. О. Злобинець і В. П. Петров усвідомлювали його литовське походження і пов'язували з реальними носіями, які мали зв'язки у минулому. В такому виборі відбилася героїчна складова різних за жанровою стилістикою письменників, але з однією чіткою громадянською позицією.

Постановка проблеми. В українській літературі першої половини ХХ ст. з'явилися письменники М. О. Злобинець¹ (1883–1937) і В. П. Петров (1894–1969), які обрали своїм псевдонімом прізвище Домонтович. Цей факт зафіксував лише укладач «Словника українських псевдонімів та криптонімів» О. І. Дей [8, с. 145]. До

¹ Прізвище має різні варіанти написання див. Пономаренко М. Ф. Злобинець (Злобинців) Михайло Олександрович. УЛЕ. Т. 2: Д–К. К. : Голов. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 1990, 272–273; Муха А. І. Домонтович (справж. – Злобинцев, Злобинець, Злобинців; псевд. кобзарь Домонтович, Домонтович М.) Микола Васильович. УМЕ. Т. 1: А–Д. К. : Вид-во Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 2006, 641; Желлинський Б. Домонтович Микола (Злобінцев). ЕСУ. Т. 8: Дл–Дя. К. : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2008, 256.